

Dijital Vatandaşlık Eğitiminin İnsani Değerlerin Gelişimine Etkisi*

Ahmet Aydın

Millî Eğitim Bakanlığı

Ergün Öztürk

Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ÖZ

Araştırma hazırlanan ve öğrencilere verilen dijital vatandaşlık eğitiminin insani değerlere olan etkisine bakılmak amacıyla yapılmıştır. Araştırma bu amaç doğrultusunda deneysel desen modellerinden yarı deneysel desen yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada çalışma grubu olarak 2021-2022 eğitim öğretim yılı içerisinde öğrenim gören 7.sınıflardan gönüllülük esasiyle seçilen 40 öğrenciden oluşturulmuştur. Araştırmada Dilmaç (2007) tarafından geliştirilmiş bir ölçek olan İnsani Değerler Ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte yer alan saygı, dostluk/arkadaşlık, barışçıl olma, sorumluluk, hoşgörü ve dürüstlük değerlerini bünyesinde barındıran dijital teknolojilerin ve platformların kullanıldığı gerçek yaşamdan esinlenerek oluşturulan öyküler hazırlanmıştır. Kontrol grubuna eğitim verilmemiş, deney grubuna ön hazırlık olarak dijital vatandaşlık ve alt boyutları hakkında bilgiler verilmiş sonrasında her biri bir hedef değeri öne çıkaran öyküler anlatılarak ana fikirlerin ve değerlerin öğrencilerce bulunması sağlanmıştır. Araştırmada yapılan ölçmelerin istatistiksel analizi sonucunda öğrencilere uygulanan ön test sonuçlarında, kontrol ve deney grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu durum grupların denkliği görüşünü desteklemektedir. Deney grubunun insani değerler ölçeğinde ön test ve son test puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için yapılan analizde deney grubunun eğitim sonrasında puanlarında artış olduğu tespit edilmiştir. Kontrol grubunda ise alınan puanlara yönelik yapılan istatistiklere göre anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. Deney grubu ile yapılan çalışma sonucunda sorumluluk, dostluk/arkadaşlık ve saygı değerlerine yönelik istatistiksel anlamda farklılık oluşmuştur. Sonuç olarak hazırlanan dijital vatandaşlık eğitiminin insani değerlere yönelik olarak etkili olduğu kanısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital vatandaşlık, değer eğitimi, insani değerler.

Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Sorumlu Yazar:
Ahmet AYDIN

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi

Gönderim : 14.01.2023

Kabul : 13.04.2023

Yayınlanma : 31.05.2023

Önerilen Atıf

Aydın, A. ve Öztürk, E. (2023). Dijital vatandaşlık eğitiminin insani değerlerin gelişimine etkisi. *Erciyes Journal of Education*, 7(1), 1-21. <https://doi.org/10.32433/eje.1234074>

*Bu çalışma, ilk yazarın Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde tamamlanmış olduğu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. Bilim Uzmanı, Millî Eğitim Bakanlığı, meh.bilgisayar38@gmail.com

2. Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, erg2424@gmail.com

The Effect of the Digital Citizenship Education on Human Values Development*

Ahmet Aydın

Ministry of National Education

Ergün Öztürk

Erciyes University, Education Faculty

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the effect of digital citizenship education given to students on human value perceptions. For this purpose, the research was carried out with the quasi-experimental design method, which is one of the experimental design models. In this research, the study group consists of 40 students selected on a voluntary basis from the 7th grades studying in the 2021-2022 academic year. The Human Values Scale developed by Dilmaç (2007) was used in the research. In the analysis carried out to investigate whether there is a significant difference between the pre-test and post-test scores of the experimental group in the human values scale, it was determined that the scores of the experimental group increased after the training. In the control group, on the other hand, there was no significant difference according to the statistics performed for the scores obtained. When the post-test scores of the human values scale applied at the end of the study were examined, it was determined that there was a significant difference in favor of the experimental group. As a result of the training with the experimental group, there was a statistical difference in favor of the experimental group regarding the values of responsibility, friendship/friendship and respect. As a result, it has been concluded that the digital citizenship education prepared is effective for human values.

Keywords: Digital citizenship, value education, human values.

Erciyes University Faculty of Education

Corresponding Author:
Ahmet AYDIN

Type: Research

Article History

Received : 14.01.2023

Accepted : 13.04.2023

Published : 31.05.2023

Suggested Citation

Aydın, A. and Öztürk, E. (2023). The effect of the digital citizenship education on human values development. *Erciyes Journal of Education*, 7(1), 1-21. <https://doi.org/10.32433/eje.1234074>

*This study has been derived from the first author's master thesis completed at Erciyes University Graduate Institute of Educational Sciences.

1. Master's degree, Ministry of Education, meb.bilgisayar38@gmail.com
2. Prof. Dr., Erciyes University, erg2424@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

The literature part of our research consists of two types of main frameworks; values and digital citizenship. Values, which mean a great deal sociologically, are elements that shape the lives of societies and people from different cultures and direct the behaviors of individuals. Values from the past to the present are always in the life of human beings, but they are in a constant change. Even with the influence of an individual, the meaning attributed to the value differs and this creates a community of values with the metaphor called domino effect. With the changing time, values have also changed and have been under the influence of digital platforms. With an increase in digital environments, individuals' virtual identities have started to form and this has created the concept of digital citizenship. With the disappearance of the borders in communication, the borders of the country have also disappeared, and human beings have the ability to communicate with the whole world. The concept of digital citizenship has emerged as a requirement to regulate the chaos caused by an increase in communication and information sharing. Al so, the globalization of the world and the disappearance of borders requires that digital citizenship be handled in accordance with ethical rules. In other words, with the development of technologies, it has become a necessity to use digital technologies and platforms correctly, to raise individuals who can ensure their security in internet environments, who know their personal rights and responsibilities, and who pay attention to ethical values and personal rights in every environment. Consequently, individuals who have these knowledge and behavioral norms are called digital citizens.

Purpose

The aim of this research is to look through the effect of digital citizenship education, which was prepared and given to the students, on human value perceptions. The questions were: Does digital citizenship education have an impact on the development of students' human value judgments? Is there any difference between the pre-test scores of the students in the experimental and control groups? Is there any difference between the pre-test and post-test scores of the students in the experimental group? Is there any difference between the pre-test and post-test scores of the students in the control group? Is there any difference between the post-test scores of the students in the experimental and control groups? Is there any difference between the scores of the students in the experimental group in the respect dimension? Is there any difference between the scores of the students in the experimental group in fellowship/friendship dimension? Is there any difference between the scores of the students in the experimental group in the dimension of being peaceful? Is there any difference between the scores of the students in the experimental group in the responsibility dimension? Is there any difference between the scores of the students in the experimental group in the tolerance dimension? Is there any difference between the scores of the students in the experimental group in the honesty dimension?

Method

In this research, which was carried out to determine the effect of digital citizenship education on gaining human values, the semi-experimental unequalized comparative group design, which is one of the semi-experimental design forms, was used. The study group of the research consists of 40 students who continue their education in the 7-A and 7-B classes of an official secondary school in Kayseri province and affiliated to the Ministry of National Education. Convenience sampling (easily accessible sampling) technique, which is one of the non-random sampling methods, was used in the determination of the study group. The Human Values Scale developed by Dilmaç (2007) was used in order to determine their attitudes towards human values through the pretest and the posttest in the experimental group and the control group. After

the experimental and control groups were determined by unbiased assignment, HVS was applied to both groups, too, as a pre-test. Afterwards, digital citizenship training was given to the experimental group for 6 weeks, but no intervention was made to the control group. At the end of the experimental process, HVS was applied again to both groups as a post-test. Although it is equivalent to the T-test on the pre-test scores of the students in the experimental and control groups, it was decided to use ANCOVA in order to control the difference in scores arising from the differences between the averages.

Findings

This research was carried out to determine the effect of digital citizenship education on gaining human values. Considering the post-test scores of the human values scale applied as a result of the training study given on the values of respect, fellowship/friendship, being peaceful, responsibility, tolerance and honesty in the human values scale, it was found that the results belonging to the experimental group were significant and positive in favor of the experimental group compared to the control group. As a result of the study with the experimental group, there was a statistical difference in the values of responsibility, fellowship/friendship and respect. As a result, it has been concluded that the digital citizenship education prepared is effective for human values.

Discussion & Conclusion

In most of the studies on digital citizenship, digital citizenship competence areas and the effect of the given trainings on the sub-dimensions of digital citizenship are emphasized. In some of the studies, the effects of digital citizenship education on cyberbullying were examined. However, most of the studies are not experimental but association studies. No study has been found in the values dimension of digital citizenship education. In this research, a training of which content consisting of scenarios that can be realized on digital platforms was prepared and applied face to face to the experimental group about the sub-dimensions of digital citizenship and respect, fellowship/friendship, being peaceful, responsibility, tolerance and honesty. The experimental and control groups were selected from the groups with similar averages in practice from the 7th grades affiliated to the Ministry of National Education. At the end of the training given to the experimental group, a post-test was applied to both groups, and as a result, it was determined that there were statistically significant differences in a positive angle in the values of responsibility, fellowship/friendship and respect compared to the control group. As a result, it has been determined that the prepared digital citizenship education has an effect on the human values of the students. Today, with the spread of digital platforms and communication, there have been differentiations in the value judgments of individuals. It is necessary to increase the studies on the effect of digital citizenship education on values.

Giriş

Çağımızda bireylerin ve toplumların farklılaşan yaşam biçimleri, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle iletişim, eğitim, ticaret, sağlık gibi birçok alanda farklılaşmalar yaşanmasıyla birlikte bireylerin değer yargılarında da farklılaşmalar meydana gelmiştir.

Değerler, toplum içerisinde davranış biçimlerimizi belirleyen yegâne olgulardır. İnsanoğlunun bulunduğu her alanda değerlere rastlanmaktadır ve insanlar bu sahip olunan değerlerle toplumsal yaşamlarını devam ettirmektedirler. Değerler toplumlara özgü biçimde şekillenmektedir ve değerler, o topluluğun çoğunluğu tarafından kabul gören ve ortak bir anlam katılarak toplumun daha düzenli ve mutlu olacağına inanılan davranış kalıplarıdır. Toplumsal yaşam biçimi değerlerden ayrı düşünülemez olduğundan, toplumun çoğunluğunca benimsenen değerlere bireyler önem vermek zorunda bırakılmaktadırlar (Akbaş, 2008; Hökeleki ve Gündüz, 2013). Değerler dini ve ahlaki inançlarımızı içerir. Değerler yaşamımızı nasıl devam ettirdiğimizi, deneyimlediğimizi ve düzenlediğimizi belirler. Değerler duygu ve düşüncelerimizi etkiler (Powney vd.,1995). Değerler aynı zamanda dini ve ahlaki inançlarımızı içerir; toplumun deneyimleriyle yaşama nasıl devam edeceğimizi, düzenimizi, duygu, düşünce ve davranışlarımızı etkiler. Değerler, bireylerin toplumdaki olguların önemini belirlemede ve hiyerarşik sıralamasını yapmada kullandıkları ölçüttür. Toplumdaki bireyler tarafından güzel bulunan arzu edilen davranış biçimleridir. Bu sayede toplumdaki bireylerin iyiyi, kötüyü, doğruyu ve yanlış ayırt etmeleri değerlerin belirlediği rota doğrultusunda belirlenir. Değerler de toplumlar ve yaşayış biçimleri gibi değişmektedir. Günümüzde maddi değerler manevi değerlerin önüne geçerek insanların bireyselleşmesine, aile ve toplumsal birçok değerlerin önemini yitirmesine neden olmuştur. Aynı zamanda maddi değerler toplumların yaşayış biçimlerini de değiştirmiştir. Bu durum, insanların ve toplumların değerleri yaşayış biçimlerini ve davranışlarını yönlendirdiğini desteklemektedir (Aydın, 2011; Demircioğlu ve Tokdemir, 2008; Koç ve Akdoğan, 2018; Ulusoy ve Arslan, 2014). Teknolojik gelişmeler toplumları bireyselleştirmiş, değer yargılarını ve davranış biçimlerini etkilemiştir. Gelişen dijital platformlar sayesinde insanlar evlerinde oturarak birçok işlemi yerine getirebilmektedirler, bu durumun bireyselleşmenin etkisini artırdığı söylenebilir.

Bilgi ve iletişimde meydana gelen gelişmeler günden güne artmakta ve bu teknolojilerin kullanıldığı araçlar ve imkânlar daha da yaygınlaşmaktadır. Meydana gelen bu gelişmelerle birlikte bireyler bilgi ve iletişimde adeta mekân ve sınır tanımayan olanaklara ulaşmıştır. İletişimdeki sınırların ortadan kalkmasıyla birlikte ülke sınırları da ortadan kalkmış, insanoğlu tüm dünya ile iletişim kurabilme yetisine sahip olmuştur. Dijital vatandaşlık kavramı, tam da bu iletişim ve bilgi paylaşımının artması, dünyanın küreselleşmesi ve ülke ve mekâna bağımlı sınırların ortadan kalkmasıyla oluşan kargaşayı, bir düzen ve etik kurallar doğrultusunda ortadan kaldırmak için gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Yani teknolojilerin gelişmesiyle dijital teknoloji ve platformları doğru kullanmak ve İnternet ortamlarında güvenliklerini sağlayabilen, kişisel hak ve sorumluluklarını bilen, etik değerlere ve kişi haklarına her ortamda dikkat eden bireyler yetiştirmek gereklilik haline gelmiştir. İşte bu bilgi ve davranış normlarına haiz bireylere dijital vatandaş denmektedir (Mossberger vd., 2007).

Dijital vatandaşlığın kullanıldığı tüm alanları ortaya çıkarmak için 2011 yılında yapılan çalışmada dijital vatandaşlık 9 boyutta incelenmeye çalışılmıştır. Dijital teknoloji araçlarının kullanım yaşının giderek düşmesi ve yeni doğan neslin bu teknolojilerin içine doğması nedeniyle "dijital yerli" terimi kullanılmaya başlanmıştır. Küçük yaşlarda dijital vatandaşlık eğitimlerinin verilerek dijital teknolojilerin kullanımı, etik davranışların ve çocukların güvenliğinin sağlanmasının gerekliliğinden bahsetmektedir. Bireylerin dijital dünya ile tanışmaları ve kullanmalarının vatandaşlık ödevlerini öğrenmeden başlaması nedeniyle bu eğitim mümkün olan en küçük yaşta verilmelidir (Ribble, 2011).

Değer Kavramı

Değerler kişilerin veya toplulukların arzu ettiği ve kişiden kişiye toplumdaki topluma değişen olgular olduğu için kesin ve net tanımlar mevcut değildir ve değer kavramının önemli olma dereceleri farklılık göstermektedir. Değerler kişilerin düşünce tarzı ve yaşam biçimi hatta küçüklüğünün geçtiği ortama göre dahi farklılık gösterebilir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde (2019) değeri “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır. Değer davranışlarımıza yön veren bir konu hakkındaki kararlarımızı yönlendirmekte ve dolaylı olarak kişiliğimizi, inanç, fikir ve yaşam standartlarımızı ifade etmektedir. (Dilmaç vd., 2008). Değerler gerçekleştirdiğimiz eylemlerimiz ve henüz düşünce aşamasındaki eylemlerimizin tamamını şekillendiren olgudur (Harland ve Pickering, 2011). Değerler insanı ve toplumları motive eder, bir olay karşısındaki tutumlarını etkiler ve davranışlarının nedenlerini gösterir. Değerler insanın hangi olgulara önem verdiğinin gösteren en iyi şeydir (Tamir, vd., 2016). Hill’e (1991) göre insanın bir değere sahip olduğunun göstergeleri; sahip olunan değer gerektirdiği sorumluluğu bilmek, o değere inanmak ve onunla tutarlı biçimde eylemleri gerçekleştirmektir. İnsanların değerleri tüm yaşamlarını yönlendirmekte ve düşünce yapılarını şekillendirmektedir (İşcan ve Senemoğlu, 2009).

Değerler kişilerin veya toplulukların arzu ettiği ve kişiden kişiye toplumdaki topluma değişen olgular olduğu için kesin ve net tanımlar mevcut değildir ve değer kavramının önemli olma dereceleri farklılık göstermektedir. Değerler istek ve tercihleri yansıması boyutuyla bir şeyin istenilebilir veya istenilmez bir şey olduğuna olan inanç olarak ifade edilebilir. Hayatımızın amaçlarına yön veren etkidir (Güngör, 2000). Değer insanların eylemlerini tetiklemekte ve şekillendirmede büyük bir rol oynar. Kişisel ve toplumsal kimliklerin meydana gelmesinde etkilidir. Değerler hem güçlü bir sosyal bir bağ hem de ayırıcı ve çatışmacı özellikler barındıran bir olgu olabilir. Yapılan tanımlara göre değerler ikiye ayrılır; tercih edilen davranışlar ve kalıcı inançlardır (Thome, 2015). Değer bireylerin, toplumların ve kurumların davranışlarında veya tutumlarında istenilen kabul edilen amaç ve görüşlerdir. Topluma göre değer toplumun çoğunluğunca benimsenen ortak inanç ve yargılardır (Köylü, 2016).

Toplumda her olgu değerlerle algılanır ve onlara göre yargılanarak kıyaslama yapılır. Bireyler içinde yaşadığı toplumun ve kültürün değerlerini benimseyerek bunları yaptıkları seçimlerde bir ölçüt olarak kullanırlar tutum ve davranışlarını büyük oranda bu değerlerin etkisi altında oluştururlar (Durmuş, 1996).

Değerler aynı zamanda davranışları yönlendirmede bir ölçüt görevi de görürler. Bireylerin toplumla sosyalleşmesini kolaylaştırır. Kültürün ana yapısını değerler oluşturur. Hem kültürü şekillendirir hem de değişim ve gelişimini sağlar. (Akbaba ve Soycan, 2016). Etik ve ahlak kelimeleri farklı manalardadır. Etik esasında karakter anlamına gelirken ahlak ise gelenek manasına gelmektedir. İnsanlar genellikle kendi toplumlarına göre doğru davranışları etik ve ahlaki, zıddını ise etik ve ahlak dışı olarak adlandırırlar. Toplumda uyum ve huzurun egemen olabilmesi için saygı, sevgi, özveri, barış, dostluk ve özgürlük değerlerine ihtiyaç vardır (Thiroux ve Krasemann, 2012).

Değer toplumların ve bireylerinin çoğu tarafından kabul edilen ve onların davranışlarının biçimlenmesindeki en büyük faktördür. Bu biçimlendirmenin etkisiyle toplum ile arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirir. Bireylerin iyi-kötü veya doğru-yanlış kabul ettiği davranışlar onların toplumla ortak paydalarda buluşmalarını sağlar. Aynı zamanda bireylerin davranışlarını düzenlemek ve şekillendirmek için gereken motivasyonu da sağlayarak toplumda bir uyum ve düzenin meydana gelmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Değerler toplum yaşamının neredeyse her alanında etkili olup çok disiplinli alanların konularındadır. Eğer bireylere değerleri öğretilmez ve bireyler değerleri benimseyip ona göre eylemlerini

gerçekleştirmezlerse toplumda önemli sorunlar meydana gelir. Bu nedenle sosyal bilimlerin değerleri eğitim ve kişisel gelişimle bütünleşmesi çok önemlidir (Panev ve Barakoska, 2019).

Değerler Eğitimi

Değerler toplumların ve bireylerin davranışlarını belirleyen ana unsurlardan biridir. Toplumda doğru-yanlış algısı toplumun ortak olarak önem verdiği değerlere göre belirlenir. Her toplumun kendine özgü değer anlayışları vardır ve toplumlar bunları nesillerine aktarma misyonunu da örgün ya da örgün olmayan eğitimlerle devam ettirmektedir. Birey ve toplumların değerlerini devam ettirmeleri açısından değer eğitimi ve bunun nasıl yapılacağı konusu küreselleşen dünyanın en önemli sorunu haline gelmiştir.

Bireyin değerleri öğrenememesi dolayısıyla onları davranışlarına yansıtamaması toplumun işleyişinde ve gelişim sürecinde ciddi sorunlara neden olur. Değerler bireyin düşüncelerini, isteklerini ve davranışlarını belirler ve toplumda vazgeçilmez olgulardır, çünkü toplumun huzuru, mutluluğu ve ilerlemesi değerler sayesinde olur. (Turan ve Aktan, 2008; Panev ve Borakoska, 2019). Toplumun ve bireylerin kendilerine özgü değer yargıları geliştirebilmeleri ve geliştirdikleri bu değerlere paralel şekilde hayat sürdürebilmelerine yardımcı olmak amacıyla okullarda öğrencilere verilen derslerde örtük programlar olarak değerler eğitimi verilmektedir. (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008).

Değerler eğitimi evrensel olarak öneme sahip olan sevgi, saygılı olma, yardımseverlik, sabırlı olma ve sorumluluk sahibi olma gibi önemli değerleri bireylere kazandırmayı amaçlamaktadır. Değer eğitimi toplumların bir parçası olan bireylerin toplum düzeni ve devamı için gereken olumlu davranışlar yapmalarına olanak sağlar. Değerlerin öğretimi sayesinde bu değerleri yaşamlarına aktararak davranış boyutuna geçiren bireyler öz güvenli, başarılı ve toplumun huzur ve refahı için zemin hazırlayarak kendileri ve toplum için fayda sağlamaktadır. Değerler bireylerin kişiliklerini, davranış biçimlerini ve hayata bakış açılarını etkileyen unsurlardır. Bireylerin temel değerleri fark edip, bunları hayatındaki davranışlara dönüştürmesi beklenmektedir. (Aktepe ve Yalçınkaya, 2016). Yaşadığımız çağda ortaya çıkan gelişmeler insanların yaşamını kolaylaştırmakta fakat bazı problemleri beraberinde getirmektedir. Manevi değerlerin yok olmaya yüz tutması ve maddi değerlerin öne çıkması, insanların bencilleşmeleri, isteklerine kolay ulaşma yollarını aramaları, aile kavramının yozlaşması, geleneklerden vazgeçilerek daha modern bir yaşam biçiminin benimsenmesi ve değerlerin önemini kaybetmesinin etkisiyle toplumsal yapının bozularak evrensel değerlerden uzaklaşan bir nesil ortaya çıkmıştır (Aydın, 2011; Yürük,2015; Koç ve Akdoğan, 2018; Çağlayan, 2018). Değer eğitiminin asıl amacı kişinin doğuştan getirdiği evrensel değerleri ortaya çıkarmasına olanak sağlamak ve kimliğinin olumlu yönlendirilmesini sağlamaktır. Bireylerden yola çıkarak toplumların ahlaki yönlerini geliştirmek hedeflenmektedir. Yaşadığımız dönemin sorunları, aile bağlarının zayıflaması, şiddet içeren davranışların artması ve toplumun her alanda yaşadığı ahlaki çöküş değerler eğitimi olgusunun önemini ortaya koymaktadır (Önder ve Bulut, 2014). Değerler eğitimi öğrenim gören bireylerin sosyal ve ahlaki olarak gelişimlerine öncülük etmek ve toplumlarına fayda sağlayan bireyler yetiştirmek için hazırlanan faaliyetlerden oluşur. Bu eğitim kişisel ve sosyal durumları barındıran bir toplumun sürekliliği için uygun görülen faaliyetleri yapısında barındırır. Değerler eğitimi öğrencilerde kimlik oluşturma, ahlaki, manevi, sosyal ve kültürel olarak bütün yönlerini geliştirme ve iyi bir vatandaş yetiştirmeye önemli katkılar sağladığı için değerler eğitimine hem yaygın eğitimde hem de örgün eğitim kurumlarında yer verilmektedir. Eğitim kurumlarında öğretme ve öğrenmenin yapısına, okulun yönetimine, politikasına ve ilişki biçimlerine yansıtılmak sureti ile değerlerin önemi ortaya çıkarılır (Hawkes, 2005).

Küreselleşen dünya ve gelişen teknolojilerin insani değerlere birçok zararı olmuştur. Bu durum değerler eğitiminin önemini artırmıştır. Aileden başlayarak okullarda devam eden değer eğitimi eğitim müfredatı ve öğretmenlerin özverileriyle tamir edilebilir. Aile değer eğitiminin temeli olarak kabul edilir. Ailede güzel bir değer ve ahlak eğitimi alan bireyler çevresine bunları yansıtırlar ve toplumda iyi bir statüye sahip

olurlar. Bireyler aileden aldıkları değerleri benimseyerek bunları davranışlar haline getirirler ve okullarda bunu geliştirerek devam ettirirler. Değer aktarımı konusunda okullarda başlıca aktör öğretmendir. Öğretmen bir rol model olarak bireysel değerlerini bireylere aktarır. Öğretmen değer aktarımı konusunda planlı ve özendirici olmalı, toplumun geleceğini oluşturacak bireylere iyi değerleri etkileyici şekilde sunmalıdır. Değer eğitimi aynı zamanda vatandaşlık anlayışını ayakta tutan en önemli kavramdır, çünkü eğer toplumlara küçük yaştan itibaren verilen değerler ortak paydasında bir düşünce yapısına sahip olmasa toplumların ortak bir coğrafyada yaşamaları olanaksız olurdu.

Vatandaşlık

Vatandaşlık kavramı ilk olarak Antik Yunan medeniyetinin şehir devletlerinde ortaya çıkmıştır. Bu kavramın, bir şehir veya devlete bağlı özgür bireyler için yapılan bir tanım olarak kullanıldığı öne sürülmektedir (Karaduman, 2011). Vatandaşlık başka bir ifade ile, yurttaşlık kavramlarının manalarına bakıldığı zaman bir toprak parçasını paylaşan ve o devlete bağlı olup vatandaşlık şartlarına haiz kişilere devletin bizzat kendisi tarafından verilen hukuki bir unvandır (Sağırılı, 2005). Uluslararası literatüre bakıldığı zaman vatandaşlığın: "nationality, citizenship" gibi sözcüklerle ifade edildiği görülmektedir. Bu kavram bazen gerçek kişileri kastederken bazen de bireyleri devlete bağlayan hukuki bağ olarak da kullanımları mevcuttur (Çiçekli, 2001).

Vatandaşlık kavramı hukuki boyutunda kişisel, politik ve sosyal haklar olmak üzere üç boyutta incelenmektedir. Demokratik vatandaşlık kavramında özel olarak bahsi geçen üç unsurdan kişisel haklar, kişilerin kendini özgürce ifade etmesi, düşünce ve inanç özgürlüğü, kanun önünde eşit olmak ve mülkiyet edinme hakkı gibi kavramlarla ortaya çıkmıştır. Siyasi haklar, vatandaşın devlet yönetimine katılması başka bir deyişle seçme ve seçilme hakkının olması olarak tanımlanır. Sosyal haklar ise tüm vatandaşlık kimliğine sahip bireylerin sağlık, eğitim hizmetleri ve sosyal hizmetlere erişim noktasında eşit şartlara sahip olması olarak ifade edilmektedir (Marshall, 1964). Vatandaşlık farklı ülke topraklarında ve zamanın şartlarına göre değişen bir kavramdır (Marshall, 2000). Vatandaşlık, zamana ve durumlara bağlı olarak 18. yüzyılda medeni hakları üstün tutarken, 19. yüzyılda siyasi hakları, 20. yüzyılda ise sosyal hakları öne çıkarmıştır. Vatandaşlığın dinamik boyutu da göz önüne alınarak bu kavramın toplumdan topluma, zamanın şartlarına göre farklılaştığı görülmektedir. Aynı toprak parçasında yaşamasına ve aynı zaman diliminde yaşamasına rağmen vatandaşlığın nasıl olması konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır (Schugurensky, 2005).

Dijital Vatandaşlık

Dijital vatandaş, teknolojiyi ve kitle iletişim araçlarını ihtiyaçları doğrultusunda bilgi edinen veya bilgiye hızlı erişim için kullanabilen bireyler olarak adlandırılabilir (Şimşek ve Şimşek, 2013). Dijital vatandaşlık, bilgi ve iletişim teknolojilerinin hayatımıza soktuğu toplumsal, kültürel ve beşeri sorunları anlamlandırarak ve etik, ahlaki ve yasal kurallara uyarak çözüm getirmelidir. Dahası dijital vatandaşlık, bilgiyi ve teknolojiyi güvenli şekilde kullanılmalı, etik davranışları savunmalı ve yasal sorumlulukları yerine getirmelidir. Dijital teknolojileri kullanarak hayat boyu öğrenme, üretme, iş birliği içerisinde dijital vatandaşlık kavramını uygulama olmalıdır (Ribble, 2008).

Devlet ve özel okullarımızda vatandaşlık eğitimi uzun yıllar verilmektedir; dijital vatandaşlık eğitiminin de okullarda ayrıntılı olarak verilmesi gereklidir (Ohler, 2010). Bilim ve teknolojinin ilerlemesi ile birlikte bilgi ve iletişim konusunda yaşanan gelişmeler bireysel özelliklerin ve toplumların da değişimine sebep olmuştur. Dijital teknolojilerin ve platformların sıklıkla kullanılması ve bazı alanlarda kullanma zorunluluğu bulunması sebebiyle dijital bir vatandaşlık anlayışı oluşturulmaya çalışılmaktadır (İşman ve Güngören, 2014). Günümüzde kullanılan e-devlet, e-vatandaşlık, e-demokrasi, e-öğrenme, e-kitap ve e-

dergi gibi platform ve kavramların bireylerin yaşamlarına girmesi ile birlikte yurttaşlığa bakış açımız ve algımız değişime uğramıştır (Şendağ ve Uysal, 2010).

Dijital teknoloji ve yazılımların maliyetinin düşmesiyle birlikte kullanımı yaygınlaşmıştır. Günümüz yetişkin ve genç bireyleri bilişim teknolojileri ile bütünleşmiş bir yaşam sürdürmektedirler. Özellikle Z kuşağı olarak adlandırılan günümüzün genç bireyleri birbirine bağlanabilen teknolojilerle birlikte teknolojik aletlerin ekranlarında fazlaca vakit geçirmekte hatta çalışma ortamlarını da bu sanal dünyada oluşturabilmektedir. Ancak bu sanal ortamlarda veya dijital çalışma ortamlarında geçirilen zamanın fazla olması bireyleri dijital vatandaş yapmamaktadır. Dijital vatandaş olarak adlandırılacak bireylerde bulunması gereken bazı özellikler vardır. Dijital vatandaşlar teknolojik okuryazardır ve onlar hayatlarında karşılarına çıkan görev ve problemleri internet, gereken yazılımlar ve donanımları kullanarak çözüme ulaştırma becerisine sahiptirler. Dijital vatandaşlar, dijital dünyanın, gerçek dünyanın bir simülasyon versiyonu olduğunun ve bu dünyanın kültürünün olduğunun ve tıpkı gerçek dünyada olduğu gibi sorumlulukları olduğunun farkında olarak davranırlar. Dijital dünya vatandaşları gerçek kimlik bilgilerini kullanarak vatandaşlıktan doğan haklarını kullanmakta ve vatandaşlık görevlerini yerine getirebilmektedir (Işıklı, 2015).

İnternetin bireylerin günlük hayatına girmesi dijitalleşmeyi hızlandırmıştır. Dijital aygıtları birbirine bağlayan bu ağ; bireyselden küresele, yerelden ulusala doğru verilmiş kendi şifreli dili aracılığıyla dijital teknolojileri seküler bir hale getirmiştir. Aynı zamanda internet sayesinde bilgisayar ve mobil teknolojileri bilgi alışverişi ve depolama amacıyla kullanmanın yanı sıra, bu yaygın ağ dünyanın herhangi bir yerinden ulaşılabilir olduğu için iletişim ve bilgi alışverişini hızlandırmış ve sınırsız hale getirmiştir (Ergüney, 2017). İnternetin yaygınlaşması ve iletişim ve bilgi alışverişinin sınırsız olması, toplum ve bireyin yaşamındaki sınırsız beklentilerine sanal olarak sürekli değişim göstererek yanıt verebilmiştir. Dijital dünyanın bireylerin yaşamı için sağladığı kolaylıklar ve kazanımlar kişilerin ruhsal olarak kendilerini iyi hissetmelerine yardım etmektedir. Dijital dünya yeni iş sahaları açmıştır ve bireylerin bu dünyadaki gelişmeleri ve gelişen teknolojileri takip etmek zorunda bırakmaktadır. Tüm dünya dijitalleşmeden elde ettiği unsurları bireysel çıkar ve rekabetleri için kullanmaya başlamıştır. İnsanlık, dijital teknolojileri yaşamları içerisinde mutlaka kullanmak zorunda bırakılmış ve dijital etmenler davranışlarına ve karar mekanizmalarını etkilemeye başlamıştır (Bal, 2010).

Eğitim için gereken politikalar oluşturularak sosyal medya ve internet kullanımı kapsamlı şekilde tartışılmaktadır. Vatandaşların paylaşımları kendi kimlikleri ve düşünce yapılarını bunun da ötesinde huy ve mizaçlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum kötü niyetli insanların pazarlamadan tutun yasa dışı işlere kadar bireyleri yönlendirmeye kadar giden süreci başlatmaktadır. Ebeveyn ve öğretmenlerin öğrencilere örnek olmaları sağlanmalı hatta ders içeriklerine dijital vatandaşlıkla ilgili değer ve unsurlar eklenmeli ve bu şekilde öğrenciler küçük yaşlardan itibaren dijital vatandaşlık bilincine sahip olmalıdır (Atalay, 2019; Işıklı, 2015; Peker Ünal, 2017).

Farmer'e (2014) göre bireylere teknolojiyi etkili ve doğru biçimde kullanmaları için verilecek olan eğitimlerle öğretmenler toplumun büyük bir bölümünde dijital vatandaşlık konusunda farkındalık oluşturacaklardır. Bunun için öğretmen adayları fakültelerinde mesleklerine başlamadan önce bu konuda eğitim almalıdırlar. Dijital vatandaşlık konusu yalnızca teknoloji ile ilgili meslekleri veya belli bir kesimi ilgilendiren bir konu değil tüm toplumu ilgilendiren bir konudur. Nitekim bu konuda Ribble (2011) iyi bir dijital vatandaş olmak için teknoloji yeterli derecede kullanmak gerektiği, bu konunun sadece çocukları veya belli bir kesimi ilgilendirmediğini belirtmektedir. Toplumun tüm bireyleri için konunun önemine vurgu yapılması gerektiğini ve toplumun bütününde bu konunun farkındalığını artırmak için erken yaşlardan itibaren dijital vatandaşlık eğitimleri verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bireylerin bilinçlendirilerek tam olarak hâkim olunamayacak kadar büyük olan internet ortamının içerisinde zararlı içeriklerden

korunabileceklerine ve teknolojiyi doğru ve etkili şekilde kullanmalarına yardımcı olacağına değinilmiştir. Oluşturulan farkındalığın toplumun dijital vatandaşlık düzeylerini artıracak ve oluşabilecek sorunları azaltacağı belirtilmiştir.

Devletler toplumları bir arada tutmak, onları topluma ve kendilerine yararlı vatandaşlar olarak yetiştirmek için değer eğitimi örtük programlarla sağlamaktaydı. Ancak günümüzde gelişen teknolojiler ve iletişim ve internete erişim olanaklarının artmasıyla bireylerin değer yargıları buldukları toplulukların değer yargılarından ayrılarak değişmeye başlamıştır. Dijital vatandaşlık eğitimi ile bireyler internetin ve çeşitli platformların etkisinden minimum düzeyde etkilenenler, bu sayede bireysel olarak evrensel değerler, toplumsal olarak ise mevcut değerlerini koruma olanağı bulabileceklerdir. Araştırma, uygulanan dijital vatandaşlık eğitimiyle değerleri topluma aşılama konusunda hem öğrencilere hem de yapılacak yeni araştırmacılara katkı sunacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı öğrencilere eğitim olarak verilecek olan dijital vatandaşlık kavramı içerisinde etik kurallar ve dijital dünyada nasıl davranılması gerektiğini ortaya koymaktır. Bu kavramların öğrencilere ayrıntılı olarak verilmiştir. Yapılan çalışma, bu eğitimin gerçek yaşamdaki değer kavramlarını nasıl etkilediğini görmeye yönelik bir çalışmadır. Dijital vatandaşlık kavramı sadece bir bilgi düzeyini temsil etmemektedir. Aynı zamanda içerisinde tıpkı vatandaşlık kavramı gibi bir takım değerleri ve ayrıca dijital etik değerlerini de barındırmaktadır. Ölçme aracımızın sadece saygı, dostluk/arkadaşlık, barışçıl olma, sorumluluk, hoşgörü ve dürüstlük olması sebebiyle araştırma bu değerlerle sınırlıdır.

Ahlaklı ve değerlerine sahip çıkan bireyler yetiştirmek günümüzde tüm dünyanın üzerine düştüğü kavramlardan biridir. Özellikle günümüzde dijitalleşen dünyamızda gerçek ve sanal ayrımı ortadan kalkmış, sanal kripto paralar, sanal gerçeklik ortamları, hologramlar gibi kavramlarla insanların gerçek dünyasının dışında bir de sanal dünya ve yaşamları oluşmaya başlamıştır. Gerçek dünya ile sanal dünya arasındaki farklar giderek azalmakta ve insanlar için sanal dünyalar da gerçeğe dönüşmeye başlamaktadır. Yaşanan her mecrada bazı etik ve ahlaki kurallar, değerler oluşmaktadır. Sanal dünyanın özellikle çocuklar ve gençler arasında etkililiği gerçek dünyaya göre daha fazladır. Sanal dünya hakkında öğrendikleri değerleri gerçek dünyaya da aktarma olasılıkları fazladır. Karakter eğitimi açısından bu etki düşünüldüğünde, günümüzde öğretilmesi zor olan insani değer kavramlarının dijital vatandaşlık eğitimiyle öğrencilerin ilgisini çekerek öğretmenin mümkün olup olmadığını görmek çalışmanın önemi fazladır. Alan yazında bu konuya yönelik yapılan çalışmalara gereksinim olduğu tespit edilmiştir. Öztürk, (2021) tarafından yapılan dijital vatandaşlıkla ilgili çalışmaların eğilimlerine yönelik yapılan çalışmada; dijital vatandaşlık eğitiminin öğrencilerin akademik gelişimi, tutum ve motivasyonları ile ilişkisini araştıran çalışmaya rastlanmamıştır.

Araştırmamızda Dilmaç (2007) tarafından geliştirilen ölçme aracı "İnsani Değerler Ölçeği" kullanılmıştır. Kullanılan ölçme aracı saygı, dostluk/arkadaşlık, barışçıl olma, sorumluluk, hoşgörü ve dürüst olmak üzere altı değerden oluşması nedeniyle araştırma bu değerlerle sınırlıdır. Bu değerler dışında oluşan dijital vatandaşlık eğitimiyle gelişebilecek değerlere yönelik bir çalışma bulunmamaktadır.

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması, deneysel uygulama süreci ve verilerin analizi üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın Modeli

Dijital vatandaşlık eğitiminin insani değerleri kazandırmaya olan etkisini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada deneysel çeşitlerinden yarı deneysel desen tercih edilmiştir. Yarı deneysel desene araştırmalarda grupların yansız atama yoluyla veya rastlantısal şekilde oluşturulmadığı durumlarda kullanılan bir araştırma tasarımıdır. Farklı yarı deneysel desenler bulunmakla birlikte en sık kullanılanları denkleştirilmemiş karşılaştırmalı grup deseni ve zaman serileri deseni (Gürbüz ve Şahin, 2018). Bu çalışmada yarı deneysel desenlerden denkleştirilmemiş karşılaştırmalı grup deseni kullanılmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Kayseri ilinde yer alan ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmi bir ortaokulun 7-A ve 7-B sınıflarında öğrenimine devam eden 40 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesi sürecinde seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme (kolay ulaşılabilir örnekleme) tekniği tercih edilmiştir. Uygun örnekleme araştırmacının evrenin kapsam alanı içindeki öğelerden kolay ulaşabileceği katılımcıları çalışmaya dâhil etmesi oluşturulmaktadır (Korkmaz, 2020). Bu çalışmada da çalışma grubu, deneysel işlem sürecinin kontrolünün daha kolay olması ve gerektiğinde müdahale edilebilmesi amacıyla araştırmacının yönetici olarak görev yaptığı okulda öğrenim gören ve özelliklerini yakından tanıdığı öğrencilerden oluşturulmuştur.

Tablo 1. *Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı*

Grup	Cinsiyet		Toplam
	Kız	Erkek	
Deney	6	14	20
Kontrol	6	14	20
Toplam	12	28	40

Deney ve kontrol gruplarının belirlenmesinde yansız atama yolu tercih edilmiş ve 7-B grubu deney, 7-A grubu ise kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Kontrol ve deney gruplarının demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Veri Toplama ve Analiz

Araştırmada öğrencilerin deneysel uygulama öncesinde ve sonrasında insani değerlere yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla Dilmaç (2007) tarafından geliştirilen “İnsani Değerler Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için verilere açımlayıcı faktör analizi uygulanmış ve yapılan analiz sonucunda ölçeğin altı faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Her biri yedi maddeden oluşan faktörlere Dostluk/Arkadaşlık, Sorumluluk, Barışçı Olma, Dürüstlük, Saygı ve Hoşgörü isimleri verilmiştir. Ölçeğin iç tutarlığının belirlenmesi için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış ve 42 maddeden oluşan ölçeğin geneline yönelik iç tutarlık katsayısı, 92 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin kararlılığının belirlenmesi amacıyla test-tekrar test tekniğiyle ölçek 150 kişiden oluşan gruba yirmi gün arayla iki kez uygulanmış ve ölçeğin geneline yönelik kararlık katsayısı, 87 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınan puanın yükselmesi insani değerlere yönelik tutumun da arttığını göstermektedir. Öğrencilerle yapılan tüm eğitim yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Deney grubuna yapılan 7 haftalık dijital vatandaşlık eğitiminde öğrencilere önce dijital vatandaşlık ve alt boyutları hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Sonrasında hikâyeleştirilmiş olan ve İnsani değerler ölçeğinde de ortak biçimde yer alan değerlerin her hafta farklı bir değere yönelik yapılan hikâyenin akabinde öğrencilere beyin fırtınası yöntemiyle işlenen değer ne olduğu buldurulmaya çalışılmıştır. Dijital vatandaşlık eğitimini alt boyutlarında olan dijital etik konusunda da insani değerler bulunmasından dolayı, dostluk/Arkadaşlık, sorumluluk, barışçıl olma, dürüstlük, saygı ve hoşgörü değerlerinin her biri hakkında dijital ortamlarda ve gerçek yaşamda gerçekleşebilecek hikâyeler hazırlanmıştır. Hikâyelerin oluşturulmasında gerçek yaşamdan esinlenilmiş ve olası bir durum olmasına

dikkat edilmiştir. Hikâyeler oluşturulurken öğrencilerin kelime dağarcıklarına uygun olanları seçilerek anlamlandırma problemlerinin önüne geçilmiştir. Öğrencilere bir parça kâğıt çıkarmaları istenmiş her paragraf sonunda anladıklarını yazmaları istenmiştir. Hikâyenin bitiminde öğrencilere hikâyenin ana fikri sorulmuş ve ölçekte bahsi geçen değerlerden bahsetmeden hangi değere yönelik olarak yazıldığını bulmaları istenmiştir. Öğrenciler fikirlerini söyledikçe tahtaya yazılmış onlar doğru değeri bulana kadar sürece devam edilmiştir. Süreç tamamlandıktan sonra deney ve kontrol gruplarına son test uygulanmıştır. Veri toplama süreci tamamlandıktan sonra toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Araştırmada deney ve kontrol gruplarında bulunan öğrencilerin ön test puanları üzerine yapılan T-testi ile denk olduğunu gösteren ortalamalar arasındaki farklılıklardan kaynaklanan puan farkını kontrol altına almak için ANCOVA kullanılmasına karar verilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Bulgular, araştırmada kullanılan ölçek olan İnsani Değerlerden Ölçeğinde yer alan Sorumluluk, Barışçı Olma, Dostluk/Arkadaşlık, Dürüstlük, Saygı ve Hoşgörü alt boyutlarına göre başlıklar halinde sunulmuştur.

Sorumluluk Alt Boyutuna Yönelik Bulgular

Deney grubuna eğitim sürecinin ikinci haftasında yapılan eğitimde ana fikri sorumluluk olan öykü aktarılmış, anladıkları bir kâğıda yazdırılarak devam edilmiştir. Sonrasında gruptan fikirleri alınarak tahtaya sırayla yazılarak ana fikri bulmaları sağlanmıştır. Deney ve kontrol gruplarında bulunan öğrencilerin ön test ve son testten İDÖ'nün sorumluluk alt boyutundan aldıkları puanlara ve kovaryans analizi sonucunda hesaplanan düzeltilmiş ortalamalara yönelik betimsel istatistik sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin sorumluluk alt boyutundan aldıkları ön test, son test ve düzeltilmiş ortalama puanlarına yönelik betimsel istatistik sonuçları

Grup	Test	N	Toplam Puanlar		Düzeltilmiş Son Test	
			\bar{X}	S	\bar{X}	SH
Deney Grubu	Ön test	20	28,20	3,79		
	Son test	20	29,40	3,20	29,47	,780
Kontrol Grubu	Ön test	20	26,40	4,07		
	Son test	20	26,05	3,60	25,98	,780

Tablo 2'ye göre İDÖ'nün sorumluluk alt boyutuna yönelik düzeltilmiş ortalama puanlar deney grubunda $\bar{X}=29,47$, kontrol grubunda ise $\bar{X}=25,98$ 'dir. Deney ve kontrol gruplarında bulunan öğrencilerin İDÖ'nün sorumluluk alt boyutuna yönelik düzeltilmiş puan ortalamaları arasında farklılık olup olmadığına yönelik kovaryans analizi sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin sorumluluk alt boyutuna yönelik kovaryans analizi sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi η^2
Ön test	3,757	1	3,757	,317	,577	,009
Grup	115,697	1	115,697	9,774	,003*	,209
Hata	437,993	37	11,838			
Toplam	31301,000	40				

*<,05

Tablo 3 incelendiğinde ön test puanları kontrol altına alındığı zaman grupların son test düzeltilmiş ortalama puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($F_{(1,37)}=9,744$; $p<,05$). Bu bulguya göre dijital vatandaşlık eğitiminin, öğrencilerin İDÖ'nün sorumluluk alt boyutuna yönelik puanları üzerinde anlamlı etkisinin olduğu ifade edilebilir. Eta-kare değeri ($\eta^2=,209$) incelendiğinde bu etkinin orta düzeyde olduğu söylenebilir.

Dostluk/Arkadaşlık Alt Boyutuna Yönelik Bulgular

Deney grubuna eğitim sürecinin üçüncü haftasında yapılan eğitimde ana fikri Dostluk/Arkadaşlık olan öykü aktarılmış, anladıkları bir kâğıda yazdırılarak devam edilmiş. Sonrasında gruptan fikirleri alınarak tahtaya sırayla yazılarak ana fikri bulmaları sağlanmıştır. Deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin ön test ve son testte dostluk/arkadaşlık alt boyutundan aldıkları puanlara ve kovaryans analizi sonucunda hesaplanan düzeltilmiş ortalamalara yönelik betimsel istatistik sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Deney ve Kontrol Gruplarında yer alan öğrencilerin dostluk/arkadaşlık alt boyutundan aldıkları ön test, son test ve düzeltilmiş ortalama puanlarına yönelik betimsel istatistik sonuçları

Grup	Test	N	Toplam Puanlar		Düzeltilmiş Son Test	
			\bar{X}	S	\bar{X}	SH
Deney Grubu	Ön test	20	29,45	4,74		
	Son test	20	29,80	2,91	29,80	1,12
Kontrol Grubu	Ön test	20	28,65	3,31		
	Son test	20	26,45	6,33	26,45	1,12

Tablo 4 incelendiğinde deney ve kontrol gruplarında bulunan öğrencilerin İDÖ'nün dostluk/arkadaşlık alt boyutuna yönelik düzeltilmiş ortalama puanlarında herhangi bir değişiklik olmadığı ve bu değerlerin deney grubunda $\bar{X}=29,80$, kontrol grubunda ise $\bar{X}=26,45$ olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin İDÖ'nün dostluk/arkadaşlık alt boyutuna yönelik son test ortalama puanları arasında fark olup olmadığına yönelik kovaryans analizi sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin dostluk/arkadaşlık alt boyutuna yönelik kovaryans analizi sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi η^2
Ön test	3,934E-6	1	3,934E-6	,000	1,000	,000
Grup	111,110	1	111,110	4,448	,042*	,107
Hata	924,150	37	24,977			
Toplam	32677,000	40				

* $<,05$

Tablo 5'e bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin ön test puanları kontrol altına alındığı zaman grupların son test ortalama puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. ($F_{(1,37)}=4,448$; $p<,05$). Elde edilen bulguya göre dijital vatandaşlık eğitiminin, öğrencilerin İDÖ'nün dostluk/arkadaşlık alt boyutuna yönelik puanları üzerinde anlamlı etkisinin olduğu belirtilebilir. Eta-kare değeri ($\eta^2=,107$) de bu etkinin orta düzeyde olduğunu ifade etmektedir.

Barışçıl Olma Alt Boyutuna Yönelik Bulgular

Deney grubuna eğitim sürecinin dördüncü haftasında yapılan eğitimde ana fikri barışçıl olma olan öykü aktarılmış, anladıkları bir kâğıda yazdırılarak devam edilmiştir. Sonrasında gruptan fikirleri alınarak tahtaya sırayla yazılarak ana fikri bulmaları sağlanmıştır. Deney ve kontrol gruplarında bulunan öğrencilerin ön test ve son testten İDÖ'nün barışçıl olma alt boyutundan aldıkları puanlara ve kovaryans

analizi sonucunda hesaplanan düzeltilmiş ortalamalara yönelik betimsel istatistik sonuçları Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Deney ve Kontrol Gruplarında yer alan öğrencilerin barışçıl olma alt boyutundan aldıkları ön test, son test ve düzeltilmiş ortalama puanlarına yönelik betimsel istatistik sonuçları

Grup	Test	N	Toplam Puanlar		Düzeltilmiş Son Test	
			\bar{X}	S	\bar{X}	SH
Deney Grubu	Ön test	20	27,40	5,17	26,46	,945
	Son test	20	26,55	3,96		
Kontrol Grubu	Ön test	20	24,80	3,45	24,06	,945
	Son test	20	24,05	4,18		

Tablo 6’da yer alan betimsel istatistik sonuçları incelendiğinde deney ve kontrol gruplarında bulunan öğrencilerin İDÖ’nün barışçıl olma alt boyutuna yönelik düzeltilmiş ortalama puanlarının deney grubunda $\bar{X}=26,46$, kontrol grubunda ise $\bar{X}=24,06$ olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol gruplarında bulunan öğrencilerin İDÖ’nün barışçıl olma alt boyutuna yönelik son test düzeltilmiş ortalama puanlarının farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan kovaryans analizi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin barışçıl olma alt boyutuna yönelik kovaryans analizi sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi η^2
Ön test	,004	1	,004	,000	,987	,000
Grup	56,952	1	56,952	3,335	,076	,083
Hata	631,896	37	17,078			
Toplam	26298,000	40				

Tablo 7 incelendiğinde öğrencilerin ön test puanları kontrol altına alındığı zaman grupların son test ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($F_{(1, 37)}=3,335$; $p>,05$). Eta-kare değeri ($\eta^2=,083$) orta düzeyde olsa da anlamlı farklılık olmadığı için dijital vatandaşlık eğitiminin, öğrencilerin İDÖ’nün barışçıl olma alt boyutuna yönelik puanları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Saygı Alt Boyutuna Yönelik Bulgular

Deney grubuna eğitim sürecinin beşinci haftasında yapılan eğitimde ana fikri saygılı olma olan öykü aktarılmış, anladıkları bir kâğıda yazdırılarak devam edilmiştir. Sonrasında gruptan fikirleri alınarak tahtaya sırayla yazılarak ana fikri bulmaları sağlanmıştır. Deney ve kontrol gruplarında bulunan öğrencilerin ön test ve son testten İDÖ’nün saygı alt boyutundan aldıkları puanlara ve kovaryans analizi sonucunda hesaplanan düzeltilmiş ortalamalara yönelik betimsel istatistik sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Deney ve Kontrol Gruplarında yer alan öğrencilerin saygı alt boyutundan aldıkları ön test, son test ve düzeltilmiş ortalama puanlarına yönelik betimsel istatistik sonuçları

Grup	Test	N	Toplam Puanlar		Düzeltilmiş Son Test	
			\bar{X}	S	\bar{X}	SH
Deney Grubu	Ön test	20	30,40	3,41	30,72	,958
	Son test	20	30,65	3,52		
Kontrol Grubu	Ön test	20	27,70	4,99	27,47	,958
	Son test	20	27,55	4,65		

Tablo 8 incelendiğinde deney ve kontrol gruplarında bulunan öğrencilerin İDÖ’nün saygı alt boyutuna yönelik düzeltilmiş ortalama puanları deney grubunda $\bar{X}=30,72$, kontrol grubunda ise $\bar{X}=27,47$ olduğu

görülmektedir. Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin İDÖ'nün saygı alt boyutuna yönelik son test düzeltilmiş ortalama puanları arasında farklılık olup olmadığına yönelik kovaryans analizi sonuçları Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin saygı alt boyutuna yönelik kovaryans analizi sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi η^2
Ön test	2,291	1	2,291	,131	,719	,004
Grup	95,892	1	95,892	5,499	,025*	,129
Hata	645,209	37	17,438			
Toplam	34616,000	40				

*<,05

Tablo 9' göre araştırmaya katılan deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin ön test puanları kontrol altına alındığı zaman grupların son test ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F_{(1,37)}=5,499$; $p<,05$). Bu bulguya göre dijital vatandaşlık eğitiminin, öğrencilerin İDÖ'nün saygı alt boyutuna yönelik puanları üzerinde anlamlı etkisinin olduğu ifade edilebilir. Eta-kare değeri ($\eta^2=,129$) de bu etkinin orta düzeyde olduğunu göstermektedir.

Dürüstlük Alt Boyutuna Yönelik Bulgular

Deney grubuna eğitim sürecinin 6. haftasında yapılan eğitimde ana fikri dürüstlük olan öykü aktarılmış, anladıkları bir kâğıda yazdırılarak devam edilmiş. Sonrasında gruptan fikirleri alınarak tahtaya sırayla yazılarak ana fikri bulmaları sağlanmıştır. Araştırmaya katılan deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin ön test ve son testten İDÖ'nün dürüstlük alt boyutundan aldıkları puanlara ve kovaryans analizi sonucunda hesaplanan düzeltilmiş ortalamalara yönelik betimsel istatistik sonuçları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Deney ve Kontrol Gruplarında yer alan öğrencilerin dürüstlük alt boyutundan aldıkları ön test, son test ve düzeltilmiş ortalama puanlarına yönelik betimsel istatistik sonuçları

Grup	Test	N	Toplam Puanlar		Düzeltilmiş Son Test	
			\bar{X}	S	\bar{X}	SH
Deney Grubu	Ön test	20	24,35	4,53		
	Son test	20	25,65	2,34	25,73	,645
Kontrol Grubu	Ön test	20	25,60	3,83		
	Son test	20	25,30	3,32	25,22	,645

Tablo 10'da göre deney ve kontrol gruplarında bulunan öğrencilerin İDÖ'nün dürüstlük alt boyutuna yönelik düzeltilmiş ortalama puanları deney grubunda $\bar{X}=25,73$, kontrol grubunda ise $\bar{X}=25,22$ şeklindedir. Deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin İDÖ'nün dürüstlük alt boyutuna yönelik düzeltilmiş son test ortalama puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için kovaryans analizi yapılmış ve Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin dürüstlük alt boyutuna yönelik kovaryans analizi sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi η^2
Ön test	10,756	1	10,756	1,309	,260	,034
Grup	2,526	1	2,526	,307	,583	,008
Hata	303,994	37	8,216			
Toplam	26275,000	40				

Tablo 11 incelendiğinde araştırmaya katılan deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin ön test puanları kontrol altına alındığı zaman grupların son test ortalama puanları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir ($F_{(1, 37)}=,307$; $p>,05$). Buna göre dijital vatandaşlık eğitiminin, öğrencilerin İDÖ'nün dürüstlük alt boyutuna yönelik puanlarına herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Eta-kare değeri ($\eta^2=,008$) de etki yok düzeyindedir.

Hoşgörü Alt Boyutuna Yönelik Bulgular

Deney grubuna eğitim sürecinin yedinci haftasında yapılan eğitimde ana fikri hoşgörü olan öykü aktarılmış, anladıkları bir kâğıda yazdırılarak devam edilmiştir. Sonrasında gruptan fikirleri alınarak tahtaya sırayla yazılarak ana fikri bulmaları sağlanmıştır. Araştırmaya katılan deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin ön test ve son testten İDÖ'nün hoşgörü alt boyutundan aldıkları puanlara ve kovaryans analizi sonucunda hesaplanan düzeltilmiş ortalamalara yönelik betimsel istatistik sonuçları Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. Deney ve Kontrol Gruplarında yer alan öğrencilerin hoşgörü alt boyutundan aldıkları ön test, son test ve düzeltilmiş ortalama puanlarına yönelik betimsel istatistik sonuçları

Grup	Test	N	Toplam Puanlar		Düzeltilmiş Son Test	
			\bar{X}	S	\bar{X}	SH
Deney Grubu	Ön test	20	21,55	4,18		
	Son test	20	21,45	4,51	21,44	,936
Kontrol Grubu	Ön test	20	21,85	4,79		
	Son test	20	20,90	3,71	20,91	,936

Tablo 13 incelendiğinde deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin İDÖ'nün hoşgörü alt boyutuna yönelik düzeltilmiş ortalama puanlarının deney grubunda $\bar{X}=21,44$, kontrol grubunda ise $\bar{X}=20,91$ olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin İDÖ'nün hoşgörü alt boyutuna yönelik son test düzeltilmiş ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılık oluşup oluşmadığını tespit etmek için yapılan kovaryans analizi sonuçları Tablo 13'de sunulmuştur.

Tablo 13. Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin İDÖ'nün hoşgörü alt boyutuna yönelik kovaryans analizi sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi η^2
Ön test	,643	1	,643	,037	,849	,001
Grup	2,927	1	2,927	,167	,685	,004
Hata	648,107	37	17,516			
Toplam	18587,000	40				

Tablo 13'e göre araştırmaya katılan deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin ön test puanları kontrol altına alındığında grupların son test ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($F_{(1, 37)}=,167$; $p>,05$). Bu bulguya göre dijital vatandaşlık eğitiminin, öğrencilerin İDÖ'nün

hoşgörü alt boyutuna yönelik puanları üzerinde etkili olmadığı ifade edilebilir. Eta-kare değeri ($\eta^2=,004$) de bu bulguyu desteklemekte ve etki yok düzeyindedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Dijital vatandaşlık eğitiminin insani değerleri edindirmekte etkili olduğu ve saygı, dostluk /arkadaşlık ve sorumluluk boyutlarında gelişme sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan şu çalışmalar bunu destekler niteliktedir. Dijital vatandaşlığın boyutları: dijital erişim, dijital iletişim, dijital okuryazarlık, dijital etik, dijital kanun, dijital haklar/sorumluluklar, dijital sağlık dijital ticaret ve dijital güvenlidir. Bu boyutlar açısından düşünüldüğünde etik ve güvenlik boyutlarının doğru kullanım, dijital okuryazarlık ve ticaret boyutunun çevrimiçi işlemler, sağlık ve erişim boyutlarının kendi isimleri altında olması gerektiği ve hak ve sorumluluklar boyutunun ise toplumsal sorumluluk boyutunda olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ribble, 2008). Hak ve sorumluluklar boyutunun toplumsal sorumlulukta yer almasını Çolak, Yalçın ve Korkmaz'ın (2011) yılında yapılan çalışma bunu destekler niteliktedir. Çalışmamızda dijital vatandaşlık eğitimiyle sorumluluk boyutunda gelişim sağlanmış olması bu çalışmayla paralellik göstermektedir. Ayrıca çalışmada bilişim suçlarında ciddi oranlarda artış olduğunun bu konuda insanları bilgilendirme çalışmasının yapılması gerektiğinin önemine vurgu yapılmıştır. Bu da dijital vatandaşlık eğitiminin gerekliliğini desteklemektedir. Karaduman'ın (2011) yaptığı araştırmada dijital vatandaşlıkla ilgili etkinliklerin öğrencilerde etik ve sorumluluk, haklar, güvenlik ve gizlilik, dijital vatandaşlık davranışlarının kalıcılığı üzerinde anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Yine davranışlar boyutunda Lim vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada, ilkökul öğrencilerinden başlayarak dijital ortamlardaki davranışların sosyal davranış normlarına uygun şekilde yapılmasına yönelik uygulamaların öğrencilerde saygı ve sorumluluk alanlarındaki davranışlarını değiştirmesi açısından gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Bu çalışmalar dijital vatandaşlık eğitiminin değerler üzerine etkisi olduğunu destekler nitelikte çalışmalardır.

Araştırma kapsamında dijital vatandaşlık eğitiminin öğrencilere bazı değerler üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Alan yazında dijital ahlaki değerlere yönelik çalışma olması da dijital ortamlarda geçirilen zamanın demokratik değerlerin artmasında etkili olduğu tespit edilmiştir (Balaman, 2016). Ayrıca değerlerin eğitiminde dijital platformların kullanılmasının etkililiği üzerine yapılan araştırmalar dijital ortamların değerler eğitimindeki etkililiğini ortaya koymuştur (Kutlucan vd., 2018). Yine benzer biçimde değerler eğitimi bilgisayar destekli olarak aktarmanın etkisini ölçmek için yapılan bir araştırmada öğrencilerin daha aktif olması ve değerleri somutlaştırmasıyla birlikte daha kalıcı bir öğrenme sağlandığı ve öğrencilerin değer algılarını artırdığı bulgusuna varılmıştır (Yarar Kaptan, 2015). Bu araştırmada kullanılan öyküleme yönteminin değer eğitiminde etkili olduğu sonucu çıkmasına rağmen alanyazındaki araştırmalarda dijital öyküleme yönteminin demokratik değerler yargısına etkisinin olmadığı, ancak derse yönelik ilgi, motivasyon alanlarında etkisinin olduğu sonuçları elde edilmiştir (Demirer, 2013; Maguire & Dupain, 2013). Bir başka araştırmada ise dijital ortamların öğrencilerin mahremiyet, değer ve ahlak algılarını olumsuz yönde etkilediği sonucu elde edilmiştir. Bu farklı sonuçların elde edilmesinde çalışmanın örnekleme olan ilkökul ve ortaokul öğretmen görüşleri gibi farklı örneklemelerden yola çıkılması neden olmaktadır (Alp ve Levent, 2020). Bu farklılık uygulamada kullanılan öğretim yöntem ve tekniğinden, öykülerin içeriklerinin farklılığından veya örneklem grubunun farklılığından kaynaklanmış olabilir.

Dijital vatandaşlık eğitiminin insani değerleri etkilediği görülmüştür. İnternet kullanmaya başlama yılı ve interneti günlük kullanım süreleriyle dijital vatandaşlık düzeyleri arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür (Kocadağ, 2012; Sakallı, 2015). Dijital vatandaşlık düzeyleri artan bireylerle ilgili kişisel değerlere yönelik yapılan bir çalışmada bireylerin internette geçirdikleri süre ile saygı, güven, paylaşım ve bağışlama değerlerinde artış gözlenmiştir. Araştırmada internette geçen süre ile kişisel değerlerin pozitif

yönde gelişeceği sonucuna varılmıştır (Özcan ve Sengir, 2016). Ortaokul öğrencileri üzerine yapılmış başka bir araştırmada benzer şekilde internette geçirdikleri süre arttıkça dijital etik algı düzeyleri ve evrensel ahlaki değer algı düzeylerinin toplamda ve alt boyutlarda arttığı tespit edilmiştir. Yani internet kullanımıyla öğrencilerin hem dijital etik noktasında hem de gerçek yaşamdaki ahlak düzeyleri artmaktadır. Alan yazına bakıldığında ahlaki olgunluk üzerine yapılan bir çalışmada internette geçen süre ile ahlaki olgunluk arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Ekşi ve Çiftçi, 2017). Öğretmen adayları üzerine yapılan bir çalışmada internet kullanım süreleriyle dijital vatandaşlık düzeyleri arasında internet kullanımında geçen yıllar arttıkça dijital vatandaşlık düzeylerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Kocadağ, 2012). Bu araştırmalar, hem dijital vatandaşlığın insani değerlere etkisi olduğu hem araştırmamızla hem de alanyazında diğer çalışmalarla paralellik göstermektedir. Ancak Sakallı (2015) tarafından yapılan çalışmada ortaöğretim çağındaki bireylerde günlük internet kullanım süresi ile dijital etik, dijital okuryazarlık, dijital güvenlik, dijital hukuk ve dijital sağlık alt boyutlarında anlamlı bir gelişme sağlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmaya paralel şekilde Öngören'in (2022) dijital platformlarda insan hakları algıları konusunda yaptığı bir araştırmada elde edilen sonuçlara göre internet kullanımı ile dijital vatandaşlık düzeyinin arttığı, ancak bu artma ile birlikte insan hakları ihlallerinin de arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu araştırmada, İnternet kullanımı ile dijital vatandaşlık düzeyinin arttığına, ancak bu artma ile birlikte insan hakları ihlallerinin de arttığına dikkat çekilmiştir. Dijital vatandaşlık hakkında yapılan araştırmaların genelinde dijital vatandaşlık yeterlilik alanları ve verilen eğitimlerin dijital vatandaşlığın alt boyutlarına olan etkisi üzerinde durulmuştur. Çalışmaların bazılarında ise dijital vatandaşlık eğitiminin siber zorbalığa olan etkilerine bakılmıştır. Ancak çalışmaların birçoğu deneysel olmayıp ilişkilendirme ve tarama çalışmalarıdır (Öztürk, 2021). Yapılan araştırmaların genelinde dijital vatandaşlık eğitiminin değerler üzerinde etkisi olduğu sonucuna varılabilir. Bu durum araştırmamızın sonuçlarıyla alan yazındaki araştırmaların örtüştüğünü göstermektedir.

Bu çalışmamızda dijital vatandaşlığın alt boyutlarından dijital etik boyutunda yer alan insani değerlerden saygı, dostluk/arkadaşlık, barışçıl olma, sorumluluk, hoşgörü ve dürüstlük hakkında içeriğinde dijital platformlarda gerçekleşebilecek senaryolar oluşan eğitim hazırlanmış ve deney grubuna yüz yüze uygulanmıştır. Deney grubuna verilen eğitim sonunda her iki gruptaki öğrencilere son test uygulanmıştır. Sontest sonucunda ise sorumluluk, dostluk/arkadaşlık ve saygı değerlerinde kontrol grubuna göre istatistiki anlamda pozitif yönde anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak hazırlanan dijital vatandaşlık eğitiminin öğrencilerin insani değerlerine etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Günümüzde dijital platformların ve iletişimin yaygınlaşmasıyla birlikte bireylerin değer yargılarında farklılaşmalar meydana gelmiştir. Dijital vatandaşlık eğitiminin değerlere olan etkisi konusundaki çalışmaların artırılması gereklidir. Ayrıca dijital vatandaşlık kapsamında hangi değerleri kapsadığına dair araştırmalara da ihtiyaç bulunmaktadır. Farklı öğretim içerikleri ve tekniklerinin etkililiğinin de araştırılmasında fayda vardır.

Etik Kurul Onayı: Araştırma için Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 25.01.2022 tarihli 2022/14 toplantı numarasıyla etik kurul onayı alınmıştır.

Yazar Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmaya birinci yazar %70, ikinci yazar ise %30 katkı sağlamıştır

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Akbaba, A. ve Soycan, F. (2016). İlkokullarda görev yapan okul yöneticilerinin okullarını örgütsel ve toplumsal değerlere göre yönetmesi ve bu değerleri kazandırması ile ilgili öğretmen görüşleri. *Artuklu Human and Social Science Journal*, 1(1), 23-45.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Aktepe, V. ve Yalçınkaya, E. (2016). Okul ortamında değerler eğitiminin öğrenci görüşlerine çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(17), 113-131.
- Alp, İ. ve Levent, F. (2020). Dijital dönüşümün öğrencilerin değerleri üzerindeki etkisine ilişkin öğretmen görüşleri. *Turkish Studies*, 15(3), 1611-1633.
- Atalay, G. E. (2019). Sanal dünyanın görgü kuralları: *Netiket. Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1(2), 29-47.
- Aydın, M. (2011). Değerler, işlevleri ve ahlak. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7 (19), 39-45.
- Bal, O. (2010). Teknolojinin sosyo-ekonomik yapıya etkileri. *Akademik Bakış Dergisi*, 20, 1-23.
- Balaman, F. (2016). Dijital öykülemenin üniversite öğrencilerinin demokratik değer yargılarına etkisi: Mustafa kemal üniversitesi örneği. *Current Research in Education*, 2(1), 42-52.
- Çağlayan, E. (2018). *Değerler eğitimi ve uygulamalarına yönelik veli ve öğretmen tutumlarının değerlendirilmesi: Bingöl örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bingöl Üniversitesi.
- Çiçekli, B. (2001). Avrupa birliği vatandaşlığı: Türk göçmenlerin bu kavram karşısındaki durumu. *Amme İdaresi Dergisi*, 34(3), 47-57.
- Çolak, B., Yalçın, B. ve Korkmaz, S. (2011). Türkiye’de internet kullanımının toplumsal yansımaları. XVI. *Türkiye’de İnternet Konferansı*, 30.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, A. M. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- Demirer, V. (2013). *İlköğretimde e-öyküleme kullanımı ve etkileri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınılanması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Dilmaç, B., Bozgeyikli, H. ve Çıkılı, Y. (2008). Öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5(13), 19-39
<http://dx.doi.org/10.4135/9781452219448.n8>
- Durmuş, Ç. (1996). *Değerlerin meslek grupları açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Ekşi, H. ve Çiftçi, M. (2017). Lise öğrencilerinin problemleri internet kullanım durumlarının dinî inanç ve ahlaki olgunluk düzeylerine göre yordanması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 4(2), 181-206.
- Ergüney, M. (2017). İletişimin dijitalleşmesi ve iletişim fakültelerinde yeni medya eğitimi. *Ulakbilge*, 15, 1475-1486
- Farmer, L. (2014). How AASL learning standards inform ACRL’s information literacy. *Communications in Information Literacy*, 7(2), 171
- Güngör, E. (2000). Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar: *Ahlak Psikolojisi, Ahlaki Değerler ve Ahlaki Gelişme*. Ötüken Yayınevi.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Harland, T. ve Pickering, N. (2011). *Values in higher education teaching*. Routledge
- Hawkes, N. (2005). Does teaching values improve the quality of education in primary schools? *A study about the impact of introducing values education in a primary 94 school*. Unpublished doctoral dissertation, Kellogg College, University of Oxford.

- Hill, B. V. (1991). Values education in Australian schools. *Australian Council for Educational Research*.
- Hökelekli, H. ve Gündüz, T. (2013). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğilimleri. *Değerler ve Eğitimi* (s. 371-396). Dem Yayıncılık.
- Işıklı, Ş. (2015). Digital citizenship: An actual contribution to theory of participatory democracy. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 6(18), 21-37. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2015.1.002.x>
- İşcan, C. D. ve Senemoğlu, N. (2009). Effectiveness of values education curriculum for fourth grades. *Eğitim ve Bilim*, 34(153), 1-14.
- İşman, A. ve Güngören, Ö. C. (2014). Digital citizenship. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 13(1), 73-77.
- Karaduman, H. (2011). 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital ortamdaki tutumlarına etkisi ve öğrenme öğretme sürecine yansımaları [Yayınlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Kocadağ, T. (2012). Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesi [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Koç, R. ve Akdoğan, H. (2018). Çocuklara değer aktarımının önemi. *International Journal of Social Science*, 1(65), 1-16
- Korkmaz, İ. (2020). Nicel araştırmalarda evren, örneklem, örnekleme teknikleri. B. Oral ve A. Çoban (Ed.), *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (s.147-160). Pegem Akademi.
- Köylü, M. (Ed.). (2016). *Teoriden pratiğe değerler eğitimi*. Nobel yayınları, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660>
- Kutlucan, E., Çakır, R. ve Yavuz, Ü. (2018). Dijital öykü anlatımı ile verilen değerler eğitimine yönelik bir eylem araştırması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(5), 2187-2202.
- Lim, W. Y., Tan, C. M., Nizam, M., Zhou, W. ve Tan, S. M. (2016). Toward digital citizenship in primary schools: leveraging on our enhanced cyberwellness framework. *Future Learning in Primary Schools: A Singapore Perspective*, 97-107.
- Maguire, L. ve Dupain, M. (2013). Health digital storytelling projects. *American Journal of Health Education*, 38(1), 41-43.
- Marshall, T. H. (2000). Yurttaşlık ve toplumsal sınıflar. İçinde A. Kaya (Çev.), *Yurttaşlık ve toplumsal sınıflar* (s.13-82). Gündoğan Yayınları.
- Marshall, T. H. (1964). Class, Citizenship and Social Development. *Citizenship and social development*. Doubleday, 28(4), 45-49.
- Mossberger, K., Tolber, C. J. ve McNeal, R. S. (2007). Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation. *Cambridge, MA and London: The MIT Press*, 2(9), 55-64.
- Ohler, J. B. (2010). *Digital community, digital citizen*. Corwin Press. <http://dx.doi.org/10.4135/9781452219448.n8>
- Özcan, K. ve Sengir, S. (2016). İnternet bağımlılığı ve kişisel değerler arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Pegem Atf İndeksi*, 699-708.
- Önder, M. ve Bulut, H. (2014). Temel dini değerler ve değerler eğitimi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 15-32.
- Öngören, H. (2022). Türkiye'de internet kullanım eğilimi ve dijital vatandaşlık algısının insan hakları bağlamında incelenmesi. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 5(9), 47-82.
- Öztürk, M. (2021). Dijital vatandaşlık araştırmalarının incelenmesi: Kavramsal ve yöntemsel eğilimler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 11(2), 385-393.
- Panev, V. ve Barakoska, A. (2019). Value-based education: research results. *Bulgarian Journal of Science and Education Policy*, 13(2), 225-248.
- Peker Ünal, D. (2017). Bir öğretim programındaki dijital vatandaşlık öğeleri ve ortaöğretim öğrencilerinin dijital vatandaşlık öğelerine sahip olma durumları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 180-195.

- Powney, J., Cullen, M. A., Schlapp, U., Glissov, P., Johnstone, M. ve Munn, P. (1995). *Understanding values education in the primary school*. Edinburgh: Scottish Council for Research in Education.
- Ribble, M. (2008). Passport to Digital Citizenship: Journey toward Appropriate *Technology Use at School and Home*. *Learning & Leading with Technology*, 36(4), 14-17.
- Ribble, M. (2011). *Digital citizenship in schools, second edition*. International Society for Technology in Education.
- Sağırılı, M. (2005). Bir konu alanı olarak vatandaşlık Bilgisi. İçinde E. T. Temiz (Ed.) *Vatandaşlık Bilgisi* İçinde (s. 9-25). Lisans Yayıncılık.
- Sakallı, H. (2015). *Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.
- Schugurensky, D. (2005). Citizenship and citizenship education: *Canada in an international context*. Erişim adresi http://fcis.oise.ca/daniel_schugurensky/courses/4.citizenship&citized.doc.
- Şendağ, S. ve Uysal, Ö. (2010). Bilgi ve iletişim teknolojileri ışığında dönüşümler. H. F. Odabaşı (Ed.), *Vatandaşlıkta dönüşümler* (s. 257-280). İçinde. Nobel Yayın Dağıtım.
- Şimşek, E. ve Şimşek, A. (2013). New literacies for digital citizenship. *Contemporary educational technology*, 4(2), 126-137.
- Tamir, M., Schwartz, S. H., Ciecuch, J., Riediger, M., Torres, C., Scollon, C., Dzokoto, V., Zhou, X. ve Vishkin, A. (2016). *Desired emotions across cultures: A valuebased account*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 111(1), 67-8
- TDK (2019). Güncel Türkçe sözlük. Değer. İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim Tarihi Aralık 1., 2019, <https://sozluk.gov.tr/>
- Thiroux, J. P. ve Krasemann, K. W. (2012). *Ethics: Theory and practice* (11th edition). Pearson Prentice Hall.
- Thome, H. (2015). Values, Sociology of. In: James D. Wright (ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2(25), 47-53.
- Turan, S. ve Aktan, D. (2008). Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 227-259.
- Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2014). Değerli bir kavram olarak : “Değer ve Değerler Eğitimi”. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.), *Eğitim yönetiminde kuram ve uygulama*. İçinde (ss. 1-16). Pegem Akademi.
- Yarar Kaptan, S. (2015). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde hoşgörü değerinin karma yaklaşıma dayalı bilgisayar destekli etkinliklerle öğretimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Yürük, S. E. (2015). *Dijital öykülemeye dayalı değerler eğitiminin öğrencilerin değer kazanımı ve tutumlarına etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat üniversitesi.